

Milena Belošević*
 Universität Trier

**NEDAD MEMIĆ: RJEČNIK GERMANIZAMA I AUSTRIJACIZAMA U
 BOSANSKOME JEZIKU. SARAJEVO: CONNECTUM, 2014, 285 STRANA, ISBN
 978-9958-29-059-6.**

Prikaz

UDC 811.163.4*3'373.45:811.112.2+811.163.4*3'373.45:811.112.2(436)](038)(049.3

Predmetni rečnik predstavlja najnoviji rezultat leksikografske obrade onih posuđenica koje su u upotrebi na ovim prostorima, a mogu se smatrati posledicom jezičko-kulturnog kontakta sa nemačkim jezikom odnosno njegovom austrijskom varijantom. Ako se izuzmu manje liste germanizama (Golubović 2007, Memić 2006) koje su uglavnom ostale nedostupne vanlingvističkoj javnosti, ovo je i prvi pokušaj novijeg datuma da se na nemački jezičko-kulturni uticaj skrene šira pažnja. U ovom kontaktnolingvističkom rečniku zabeleženo je oko 1100 odrednica poređanih alfabetskim redom, pri čemu se nemački uključujući i njegove dijalekte i austrijsku varijantu smatra jezikom davaocem, a kao jezik primalac navodi se pre svega bosanski jezik. Autor Nedad Memić je doktor germanističkih i magistar anglističkih nauka i doktorirao je na temu jezičkog kontakta na Univerzitetu u Beču. Njegova monografija *Entlehnungen aus dem österreichischen Deutsch in der Stadtsprache von Sarajevo* (2006, Peter Lang Verlag) poslužila je, kako sam autor navodi, kao osnova za rečnik. Poređenjem sa glosarom posuđenica koji predstavlja dodatak ovoj monografiji vidi se da je veliki deo odrednica preuzet, ali i da je došlo do priličnog pojednostavljivanja u opisivanju odrednica kao i do dopunjavanja primerima iz korpusa i novim posuđenicama koje su dobijene analizom obimnog korpusa savremenog jezika. Time je znatno poboljšana upotrebna vrednost rečnika, a tema koja je do sada uglavnom bila predmet isključivo kontaktnolingvističkih proučavanja na taj način je po prvi put postala dostupna i vanlingvističkoj javnosti. Još jednu novinu u odnosu na dosadašnja kontaktnolingvistička proučavanja predstavlja autorovo shvatanje jezika davaoca i jezika primaoca, što on implicitno naglašava još u predgovoru navodeći glavni cilj jednog ovakvog rečnika: „ Cilj ovoga rječnika bio je stoga sakupiti najčešće

* Universität Trier, Universitätsring 15, 54296 Trier, Deutschland, e-mail: s2mibelo@uni-trier.de.

germanizme koji su uglavnom posuđeni iz austrijske varijante njemačkoga jezika, u savremenom bosanskom jeziku, kako u njegovom standardu, tako i u cijelom dijapazonu supstandardnih varijeteta" (str. 9). Iz ovoga sledi da je po prvi put kao jezik primalac naveden bosanski jezik, a u okviru jezika davaoca se takođe po prvi put pravi oštija razlika između različitih varijanti nemačkog kao jezika davaoca.

Nakon *Predgovora* (7–11) slede seldeći delovi rečnika: *Deset pitanja i odgovora uz ovaj rječnik* (11–45), *Uputstvo za upotrebu rječnika* (47–49), *Popis riječi* (51–271), *Popis izvora* (275–276), *Korisna literatura* (279–280), *Wörterbuch der Germanismen und Austriazismen im Bosnischen* (sažetak na nemačkom jeziku) (281–283), *O autoru* (285).

U jednoj vrsti proširenog predgovora (*Deset pitanja i odgovora uz ovaj rječnik*) autor smešta rečnik u kontaktnolingvistički kontekst imajući u vidu da je on namenjen širem sloju korisnika, a ne samo lingvistima. Tako se u prvom pitanju *Zašto je nastao ovaj rječnik?* rečnik definiše kao etimološko-kontaktnolingvistički, nakon čega se dalje ne razmatraju eventualne specifičnosti ovog rečnika, već se generalno govori o osobinama i funkcijama rečnika. U drugom (*Šta je to jezički kontakt?*) i trećem pitanju (*Zašto dolazi do leksičkog posuđivanja?*) autor se osvrće na pojam posuđivanja u kontaktnoj lingvistici objašnjavajući ga koncizno i suštinski, bez komplikovane terminologije. Kao najčešći razlog za posuđivanje navodi potrebu i prestiž. Ključno za razumevanje samog naslova jeste odgovor na četvrto pitanje (*Šta su to germanizmi i austrijacizmi?*) gde se određuju termini *germanizam*, *austrijacizam*, *helvetizam* i *teutonizam*, a kao najvažniji razlog za odvajanje germanizama od austrijacizama autor navodi činjenicu da je „jezički kontakt između njemačkog i bosanskoga jezika ostvaren uglavnom preko onog njemačkog kakav se govori u Austriji." (str. 25). Poreklo posuđenica (*Otkuda germanizmi i austrijacizmi u bosanskome jeziku?*) objašnjeno je kroz kratak istorijski pregled nemačkog uticaja, a autor se implicitno dotiče i problematike adaptacije i jezika posrednika koje, međutim, baš kao i termine *jezik davalac* i *jezik primalac* nigde ne navodi eksplicitno. U pitanju *Iz kojih varijeteta nemačkoga jezika dolaze naši germanizmi i austrijacizmi?* Memić naročito obraća pažnju na činjenicu da nisu sve posuđenice poreklom iz standardnog jezika, već da veliki deo njih potiče iz dijalekata i to pre svega bavarsko-austrijskog, a ređe rajnskog i švapskog. Dijalekatsko poreklo utvrđuje na osnovu fonetskih kriterijuma. Ovo razlikovanje u okviru germanizama bilo je doduše prisutno i u dosadašnjim istraživanjima, ali ovo je prvi pokušaj njegove praktične primene u jednom rečniku. Pitanje koje se logično nadovezuje na prethodno (*U kojim varijetetima bosanskoga*

jezika nalazimo germanizme i austrijacizme?) tiče se toga da i ove posuđenice i u jeziku primaocu ne nalaze upotrebu samo u standardnom pisanom jeziku, naprotiv, većina se može sresti samo u govoru, što je ujedno i argument za uzimanje u obzir blogova i foruma za korpusno istraživanje. Odatle zaključujemo da veliki deo posuđenica pripada nekom od žargona. Na osmo pitanje *Mogu li ovaj rječnik koristiti govornici hrvatskoga ili srpskoga jezika?* autor jednoznačno odgovara potvrdno izbegavajući ulaženje u dublju problematiku, mada i sam priznaje da je reč o zamršenoj sociolingvističkoj situaciji (str. 38). Može se zaključiti da Memić pledira za polistandardni (pluricentrični) jezik sa četiri standardne varijante- bosanskom, crnogorskom, hrvatskom i srpskom, čije se razlike ogledaju pre svega u leksičkom nivou. Na ovom mestu spominje se u kratkim crtama i korpus koji čine različite tekstne vrste sa interneta i štampa „ koji su napisani bosanskim jezikom ili kojima se pretežno služe, odnosno čiji su autori osobe kojima je bosanski jezik maternji” (str. 38). Pri tome ostaje nejasno na koji način je autor to tačno utvrdio. Sa ovog pitanja prelazi se na pojam jezičkog purizma (*Šta je purizam?*) koje je bitno zbog toga što autor time ukazuje na nezamenljivost pojedinih posuđenica domaćim rečima usled semantičke preciznosti (npr. imenica *brile*) ili činjenice da su posuđenice starije od domaćih sinonima. Ovde se otvara i složeno pitanje uloge jezika u društvu (opisivanje nasuprot propisivanju), a autor zaključuje da su posuđenice „neizostavan deo rječničkog blaga svakog jezika i ne mogu dovesti ni do kakvog „kvarenja” jezika, a pogotovo ne do njegovog izumiranja” (str. 41).

U poslednjem, desetom pitanju *Kome je namijenjen ovaj rječnik?* autor ističe da je reč o popularno naučnom delu namenjenom pre svega jezičkim laicima, a posebno dvojezičnim govornicima i onima koji uče jedan od ova dva jezika kao olakšica u savlađivanju vokabulara. Na drugom mestu navode se lingvisti kao potencijalni korisnici rečnika. Ipak, i pored toga smatramo da je trebalo spomenuti neke od ključnih kontaktnolingvističkih termina poput *primarna* i *sekundarna adaptacija*, *jezik davalac*, *jezik primalac*, *jezik posrednik* upravo zbog toga što je upotrebnost vrednost i razumevanje posuđenica u mnogome zavisno od njih, a naročito da bi se izbegle interferencije kod gore navedenih potencijalnih korisnika. U lingvističkom smislu bilo bi poželjno poređenje sa fondom posuđenica navedenim u pomenutom glosaru, zatim više reči o utvrđivanju porekla posuđenica kao i navođenje tačnog postupka prikupljanja korpusne građe, mada se sve te informacije mogu delimično iščitati i na različitim mestima u odgovorima.

Centralni deo rečnika, popis posuđenica prikazuje se kao u dole navedenim primerima:

cèh, cèha, cèhovi (**Zehe**, dij. **Zech**) 1. račun za konzumirano jelo i piće u restoranu– *U Mostaru konobar naplaćuje ceh za stolom pa kaže (...)* (Dani, 27.6.2008.) ■ **platiti ceh** snositi posljedice, nagrabusiti– *Svako u ovoj igri ima svoju računicu, a ceh s kamatom plaćaju građani ovog grada.* (Osl. 19.4.2005.); 2. [arh.] strukovno udruženje, obrt– *U gradovima zanatski cehovi graditelja postaju jak i nov društveni stalež.* (Osl. 23.3.2009.)

lùfter, lùftera, lùfteri v. **luft** [sleng] učenik koji namjerno izostaje s nastave, neko ko bježi od odgovornosti– *Lufteri bez kazne.* (avaz.ba, 20.10.2013.)

Posuđenice su navedene alfabetskim redosledom, štampane su crnim slovima i akcentuirane, vrsta reči nije navedena. Promenljive vrste reči (imenice, glagoli i većina prideva) navedene su u oblicima deklinacije (nominativ i genitiv jednine i nominativ množine za imenice, infinitiv i 1.lice jednine prezenta za glagole, sva tri roda za prideve). Ostale vrste reči čine nepromenljivi pridevi (*braon, roza, fraj,grao*) ili vezane komponente (*eks,blind*). Među imenicama nalaze se i pojedini kulturnospecifični elementi iz jezika davaoca (*fašnik, dirnd, folksdojčer*), ali i iz jezika primaoca (*Markhale, kuferaš*). Broj od 1100 kodifikovanih posuđenica prevazilazi realan udeo germanizama u jeziku primaocu, a tome je ovde doprinelo između ostalog i navođenje reči za koje je uloga (austrijskog) nemačkog kao jezika posrednika upitna kao na primer *eks* koji se pre mogu smatrati internacionalizmima. Osim toga, kao posebne leksičke jedinice navedene su dubletne forme, na primer: *mitiser* i *miteser* (obe sa identičnim primerima samo iz dva različita izvora), zatim *kuršlus* i *kurčšlus*, *kabal*, *kabel* i *kabl*, *šparet*, *šparhet* i *šporet*, *cimerka* i *cimerica*. Poslednji primer razlikuje se samo u tome što je oblik *cimerka* tipičan za srpski jezik. Te razlike u upotrebi u rečniku nisu navedene, mada bi to bilo poželjno s obzirom na jezičku situaciju koja je opisana u osmom pitanju. Na nekim mestima autor s pravom navodi dve leksičke jedinice, na primer *luftati* i *luftirati*, čije su značenjske varijante očigledno rezultat autorovog preciznog rada na korpusu. Oblici nastali sekundarnom adaptacijom markirani su tako što pored takvog oblika stoji skraćénica v.(vidi) koja upućuje na primarno adaptirani oblik. To znači da ni primarna ni sekundarna adaptacija nisu eksplicitno označene kao što je to bio slučaj u pomenutom glosaru, a to isto važi i za semantičku adaptaciju. Najbrizantniji primer za to je *šicati se* u značenju *razbacivati se, gađati se*, izvedeno

od imenice *Schütze* gde se vidi sekundarna adaptacija i na morfološkoj i na semantičkoj ravni.

Pored oblika posuđenice u zagradi je naveden oblik jezika davaoca bez eventualnog navođenja člana ili vrste reči kod imenica, što shvatamo kao težnju za pojednostavljenim prikazom za širi krug korisnika. Ipak, na pojedinim mestima to bi možda bilo poželjno kako bi se izbegle interferencije kod dvojezičnih govornika koji su navedeni kao jedna od primarnih ciljnih grupa ovog rečnika, na primer kod veš (muški rod)- *die Wäsche* (ženski rod). Kao što je naznačeno u teorijskom delu rečnika, u slučaju da model potiče iz nekod od južnonemačkih dijalekata, to je označeno skraćenicom *dij.*(dijalekatski), mada ne u svim slučajevima, odnosno, bar ne u onim, gde bismo to najpre očekivali. Tako su oblici *karfiol*, *kifla*, *knedla*, *palačinka*, *pusa*, *sekirati*, *šverc*, *švercati*, *švercer* ostali nemarkirani, dok je tamo gde ova oznaka stoji, naveden čak i oblik u pojednostavljenoj dijalekatskoj ortografiji: *krompir- dij. Krummbirn*, *Grombir*, što svakako olakšava razumevanje morfološkog nastanka posuđenog oblika. Sa druge strane, iako je uloga austrijske varijante kao jezika posrednika spomenuta u uvodnom delu, ona ovde nije praktično prikazana, odnosno očekivalo se da će na primer kod *adaptirati*, *apoteka*, *titl*, *trafika* autor naznačiti da je nemački u ovim slučajevima imao samo ulogu jezika posrednika.

Pošto i posuđenice ne pripadaju isključivo standardnom jeziku, sociolingvistički i stilistički aspekti replike navedeni su nakon modela u uglastim zagradama, a autor razlikuje sledeće slojeve: *arhaično*, *gastronomski*, *historizam*, *pejorativno*, *razgovorni jezik*, *tehnički jezik*. Uočljivo je da nedostaje kategorija neologizama, iako se u poređenju sa glosarom javljaju nove lekseme poput *arbajt*, *duldung*, *draufnuti*, *bauštela*, *bauštelac*, *calnuti*, *tankati*, *zalaufati se*, *šicati se*, a ove posuđenice kao i još neke (*šiknuti*, *drot*, *koher*, *drukati*, *cener*, *lufter*, *bremzati*, *brenovati*, *tračerka*, *tračer*, *štela*, *šteliti*, *šprehati*, *šmekati*, *riktati*) predstavljale bi neologizme i u srpskom. Verovatno zato što u uvodu zastupa tvrdnju da upotreba germanizama i austrijacizama opada (str. 36), Memić navodi arhaizme i istorizme poput *himber*, *hofirati*, *huncut*, *kinderbet*, *krizban*, *lihtroza*, *špeceraj*, dok na primer imenicu *radler* koju u uvodu spominje kao jedan od najnovijih primera za posuđivanje iz nemačkog (str. 33) ne označava kao neologizam. Većina ovih neologizama sreće se u razgovornom jeziku, što je uglavnom markirano oznakom *razg.* (razgovorno). Na nekim mestima javlja se i oznaka *sleng* koja nije navedena u popisu skraćenica, na primer *hercika*, *drot*, *draufnuti*. Na osnovu ovih oznaka, ali nekada i na osnovu datuma iz kog potiču primeri, može se zaključiti da je reč o posuđenicama novijeg porekla. Posuđenice koje se

koriste u gastronomskom žargonu poput *vafl*, *nudle*, *marcipan* po pravilu su označene kao takve, mada na nekim mestima ta oznaka iz neobjašnjivih razloga izostaje kao kod *viršla*, *zemička*, *faširati*, *ušpinovati*, *panirati*.

Značenje posuđenice najčešće je dato navođenjem (delimično ili potpuno) sinonimne domaće lekseme, na primer *piksla*- *pepeljara*, a često je značenje objašnjeno i drugom posuđenicom (nemačkog ili nekog drugog porekla): *blicati*-*ablendovati*, *kifla*-*kroasan*, neretko i kružnom definicijom *bajcati*-*premazivati bajcom*. Za govornike srpskog jezika značenja su uglavnom razumljiva, veoma retko su značenja objašnjena leksemama koje nisu toliko česte poput *heklati*-*kukičati*, gde nedostaje i glagol *plesti*. Ukoliko je posuđenica polisemna, to je označeno navođenjem rednih brojeva uz značenjske varijante, kao što je to uobičajeno u leksikografskoj praksi. Ipak, sekundarna semantička adaptacija kao specifičnost kontaktnolingvističkog rečnika ovde nije označena, što bi se očekivalo kako bi se izbeglo pogrešno tumačenje, na primer kod imenice *pegla* ili glagola *peglati* gde je došlo do razvoja potpuno novih značenja koja ni jezik davalac, a ni neki od jezika primaoca (srpski) ne poznaju. Ni kod oblika koji su razvili potpuno drugačije značenje (*frajer*), kao ni kod suženja značenja (*brile*, *druk*) to nije označeno.

Uz svako značenje odnosno značenjsku varijantu kurzivnim slovima naveden je primer iz korpusne građe sa izvorom i datumom posete internet sajta odnosno datumom izdanja novina. Ovo je ujedno i najkorisniji deo rečnika, jer pokazuje značenje posuđenica u savremenoj jezičkoj upotrebi pošto su primeri preuzimani iz novinske građe (štampana izdanja i internet) kao i sa drugih internet-izvora poput foruma i blogova. Poslednja dva izvora bitna su za identifikaciju neologizama, a datum u krajnjem slučaju može da služi i za njihovo prepoznavanje, mada to nije uvek siguran pokazatelj.

Ovaj rečnik sadrži kolokacije (označene krugom) i idiome (označene kvadratom) uz one posuđenice gde su oni sadržani i to uz odgovarajuće primere iz jezičke upotrebe, pri čemu se ne pravi razlika između posuđenih frazeologizama i onih koji su nastali u jeziku primaocu, na primer *platiti ceh* (prema nemačkom *die Zeche bezahlen*) i *glumiti frajera*. Obuhvaćeni su i oni germanizmi odnosno austrijacizmi koji se javljaju isključivo kao komponente idioma odnosno kolokacija, na primer *hand* ili *eks*, a neke od njih (*biti paf*) nisu uobičajene u svim varijantama jezika primaoca.

Na kraju rečnika dat je i popis izvora (novinskih tekstova i internet strana), gde se može videti da je zaista pretežno reč o tekstovima sa bosanskog govornog područja, kao što je i navedeno u uvodnom delu.

U poglavlju *Korisna literatura* navedeno je deset izvora koji bi prema autorovoj proceni bili najkorisniji za one korisnike koji se dublje zanimaju za ovu tematiku i to rečnici bosanskog i austrijske varijante nemačkog i opšta lingvistička i kontaktnolingvistička literatura.

Može se zaključiti da Memićev *Rječnik germanizama i austrijacizama u bosanskome jeziku* u predstavlja koristan leksikografski izvor s obzirom na to da ovakvih rečnika u skorije vreme nije bilo na ovim prostorima. Takođe on uglavnom pruža većinu informacija koje su neophodne za govornike svih jezika koje autor navodi kao jezike primaoce pa se može koristiti i kao polazna osnova za kontaktnolingvistička istraživanja i u tom smislu on velikim delom ispunjava svoju namenu.